

НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПРОЦЕСІ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Ярослав ЧЕРНЬОНКОВ (Кіровоград, Україна)

У статті розглядаються деякі теоретико-методологічні аспекти науково-дослідницької діяльності у процесі індивідуалізації професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов у ВНЗ.

Ключові слова: індивідуалізація, професійна підготовка, наукова робота, дослідницькі уміння, теоретико-методологічні засади, система професійної підготовки, педагогічні дослідницькі уміння (методологічні, методичні, технічні), позааудиторна діяльність студентів.

The article reviews some theoretical and methodological aspects of the research activities in the process of individualization of training the future teachers of foreign languages in high school.

Key words: individualization, professional preparation, scientific work, research skills, theoretical and methodological principles, system of preparation, teaching research skills (methodological, methodical, technical), extracurricular activities of students.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Пріоритетним напрямом розвитку вищої освіти України є її приведення на державному, регіональному та університетському рівнях у відповідність з вимогами Болонської декларації, яка передбачає: перехід до загальної системи порівнянних наукових ступенів, запровадження двох циклів навчання (бакалавр, магістр), запровадження кредитно-модульної системи, збільшення частки самостійної роботи студентів, розширення мобільності студентів у межах загальноєвропейського освітнього простору, організацію європейської співпраці в питаннях якості освіти, працевлаштування випускників у межах загальноєвропейського ринку праці.

Особливого значення в контексті Болонського процесу набуває вдосконалення системи організації самостійної роботи студентів, що має відігравати основну роль у професійній підготовці майбутніх фахівців, розвитку їхніх здібностей і готовності до фахового самовдосконалення. Успішному розв'язанню цього завдання може сприяти врахування результатів порівняльно-педагогічних досліджень, у яких аналізується досвід підготовки фахівців у різних країнах, виявляються можливості його застосування в Україні.

Питання підготовки вчителя досліджували О. Абдуліна, К. Дурай-Новакова, М. Кузьмін, В. Сластьонін, О. Щербаков; пошуком шляхів і оптимальних методів професійного становлення вчителя в умовах вищої педагогічної школи – І. Зязюн, З. Курлянд, Г. Нагорна, Р. Хмельюк; дослідженням теоретико-методичних засад підготовки вчителів у логіці безперервної педагогічної освіти особистості – Н. Воскресенська, Л. Лисенко, Н. Максименко, Б. Шиян; вирішенням проблеми удосконалення змісту освіти студентів педагогічних навчальних закладів – Т. Байбара, Г. Ковальчук, О. Савченко; розробкою педагогічних технологій, спрямованих на актуалізацію професійних інтересів майбутнього фахівця на етапі вузівського навчання, – С. Ніколаєнко, Т. Солодка, О. Пехота, Н. Тарасович.

Останнім часом активізувалися пошуки в галузі теорії та практики підготовки вчителів іноземних мов. Про це свідчать роботи І. Бім, Н. Гальської, Г. Китайгородської, С. Ніколаєвої, Ю. Пасова, В. Плахотніка, Т. Полонської, С. Роман, В. Скалкіна, Н. Скляренко. На необхідність дотримання професійно-педагогічної спрямованості навчання вказують Н. Бичкова, В. Бухбіндер, Л. Смелякова, К. Болдирева.

Вплив науково-дослідної діяльності на якість підготовки фахівців, їх творчий потенціал визначено в працях таких науковців, як В. Андреев, В. Бабак, В. Бурак, А. Водовоз, О. Клепиков, О. Микитюк, В. Овчинников, П. Підкасистий, М. Піскунов, В. Шейко, І. Штокман.

Аналіз наукового фонду з цієї проблеми дозволяє виокремити певні напрямки її дослідження:

- висвітлення філософії сучасної освіти, методології гуманістичної педагогіки: І. Бех, Н. Бібік, А. Богуш, Є. Бондаревська, Г. Васянович, І. Зязюн, В. Кремень, В. Мадзігон, А. Маслоу, Н. Ничкало, К. Роджерс, О. Савченко, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, Р. Шаймарданов, І. Якиманська;

- вивчення філософсько-методологічних основ самостійно-дослідницької діяльності, її ролі та місця у сучасній парадигмі освіти: В. Буряк, В. Загвязинський, Г. Кловак, В. Козаков, В. Краєвський, П. Підкасистий, О. Савченко, Е. Штульман;

- з'ясування провідних закономірностей розвитку мотивації особистості: П. Анохін, Л. Божович, Б. Додонов, О. Ковальов, С. Рубінштейн;

- визначення теоретико-методологічних основ професійно-особистісного становлення педагога, потенціалу різноманітних видів самостійно-дослідницької діяльності майбутніх учителів у їхній професійній підготовці: С. Барбіна, В. Гриньова, В. Грубінко, Н. Кічук, Н. Кузьміна, З. Курлянд, А. Маркова, О. Мороз, О. Олексюк, О. Пехота, В. Радул, О. Семенов, В. Семиченко, С. Сисоєва, О. Солодухова, Д. Тхоржевський, М. Фіцула, Р. Хмельюк, Н. Хмель, О. Цокур;

- розкриття організаційно-технологічних аспектів системи ступеневої професійної освіти, тенденцій її розвитку: І. Богданова, О. Глузман, Г. Гребенюк, А. Лігоцький, В. Луговий, П. Сікорський;

- дослідження проблем підготовки вчителя-дослідника у контексті компаративістики: Н. Абашкіна, В. Кремень, Т. Кошманова, М. Лешенко, Л. Пуховська.

Однак слід наголосити, що зазначені наукові дослідження, які націлені на оптимізацію професійної підготовки вчителя, лише торкаються проблеми функціонування самостійно-дослідницької діяльності. Поза увагою науковців залишається проблема формування самостійно-дослідницької діяльності як важливої складової кредитно-модульної системи організації навчання. Разом з тим, самостійно-дослідницька діяльність є ефективним засобом формування компетентностей майбутнього вчителя іноземних мов, однак це питання також потребує свого ґрунтовного вивчення. Як доводить передовий досвід, вирішення проблеми формування самостійно-дослідницької діяльності студентів сприяє оптимальному врегулюванню педагогічної метадіяльності майбутнього вчителя іноземних мов, сприяючи не лише її результативності, але й самореалізації та самотворення фахівцем у ній власного духовно-творчого потенціалу. Саме самостійно-дослідницька діяльність дозволяє значно розкрити дидактичний потенціал, що закладений у сучасній вищій школі, у більш повному обсязі використовувати найостанніші інновації, здобути високий рівень професійної підготовки студентів.

Разом з тим, аналіз педагогічного досвіду, результати діагностичних експериментів, проведених на базі вищих педагогічних закладів освіти України та ближнього зарубіжжя (Молдови, Польщі, Росії), свідчать, що студенти готові до здійснення самостійно-дослідницької діяльності на досить низькому рівні [2: 5-10].

Отже, спрямованість освіти України на принципи Болонського процесу та кредитно-модульної системи, наявність проблем у підготовці майбутнього вчителя іноземних мов, наявність протиріч між вимогами до активізації самостійної науково-дослідної діяльності студентів та недостатнім упровадженням цієї роботи у навчальний процес вищої школи, наявність певних розбіжностей між підготовкою вчителя, здатного до самостійної науково-дослідної діяльності та новими компонентами цієї роботи у контексті індивідуалізації професійної підготовки вчителя іноземних мов у педагогічних ВНЗ, спричиняють необхідність аналізу даної діяльності.

Мета та завдання. Метою написання цієї статті є — розглянути, визначити та проаналізувати теоретико-методологічні засади змісту науково-дослідної діяльності студентів у системі підготовки вчителя іноземних мов в умовах сучасної освіти. Завдання цієї розвідки полягають в аналізі та узагальненні проблеми професійної підготовки вчителя іноземних мов у педагогічних ВНЗ у процесі науково-дослідної діяльності..

Основний зміст статті. Якісно новий підхід до вдосконалення професійної підготовки вчителя передбачає, по-перше, подолання протиріч між предметно-методичною, психолого-педагогічною та соціально – культурологічною підготовкою; по-друге, забезпечення збалансованості теоретичного навчання та системи педагогічних практик. Через це доцільним буде запровадження професійно-педагогічного наповнення змісту всіх циклів навчальних дисциплін, які вивчаються, та фундаменталізацію (ми розуміємо як Індивідуалізацію) професійної підготовки майбутнього вчителя. Тут має йтися не про

поглиблення теоретичних основ предметно-методичних та психолого-педагогічних знань, а про озброєння студентів непередметною, методологічною інформацією про формування методологічної культури, що дозволить викладачу усвідомлено реалізовувати право вибору наукових ідей і теорій. Системи професійної підготовки, що склалася у вищих педагогічних навчальних закладах, не вистачає різноманітності, мобільності, гнучкості, безперервності, наступності, варіативності.

Виходячи із сучасних реалій, провідним завданням професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов у педагогічних університетах слід вважати формування і розвиток особистості учителя-вихователя, що є творчою індивідуальністю [4, 3-8] і активно займається науково-дослідною діяльністю.

Сьогодні, коли кількість студентів у ВНЗ поступово зменшується, коли кількість державних педагогічних ВНЗ також зазнає кількісного зменшення, одним із найважливіших напрямів у підготовці вчителя є науково-дослідна робота студентів у системі індивідуалізації його професійної підготовки (так як є можливість викладачу безпосередньо спілкуватися тільки зі студентом і мати при цьому ефективний результат).

Для успішної реалізації дослідницької функції одним з перспективних напрямів є створення у вузі комплексної системи залучення всіх студентів до творчої дослідницької діяльності в галузі майбутньої професії.

Мета цього виду діяльності: формувати науковий світогляд; сприяти молодим дослідникам в опануванні методології і методів наукового пошуку. Її ефективність залежить від скоординованості всіх компонентів системи професійної підготовки, спрямованості мотиваційної сфери студента на дослідницький пошук з першого до випускного курсу, особистісно орієнтованого підходу до навчання. Виконання науково-навчальної роботи у процесі навчальних дисциплін відбувається при оптимальному співвідношенні репродуктивних і творчих завдань, індивідуальних і колективних форм організації процесу навчання, максимальному насиченні занять ситуаціями спільної творчої діяльності.

Ми розділяємо думку Р. Скульського в тому, що аналіз проблеми навчання студентів дослідницьким умінням починається з двох аспектів: перший — психологічний, вихідним для якого є створення професіограми педагога-дослідника, тобто психологічної моделі особистості вченого-педагога; другий є дидактичним. Він визначає вирішення цілого комплексу питань підготовки студентів до наукової та педагогічної діяльності, але центральним питанням організації дослідницької роботи є розробка методів їх навчання, методів самостійної і пізнавальної роботи [3].

Дослідницькі уміння формуються під час вирішення задач. Для їх виконання «дослідник буде свою діяльність у відповідності із загальними правилами»:

- А). аналіз педагогічної задачі (діагноз);
- Б). проектування результату у відповідності з вихідними даними (прогноз);
- В). конструювання і реалізація навчально-виховного процесу;
- Г). оцінка отриманих даних;
- Д). формування нових задач (Сластьонін В.А.) [3: 100-156].

Крім того, студенти з допомогою викладачів повинні набути умінь користуватися науковою, довідковою, методичною літературою, що видана рідною та іноземними мовами, перекладати тексти із спеціальності з іноземної мови рідною, з рідної – іноземною, а також редагувати дані тексти; володіти методикою перекладу і реферування тексту, володіти навичками комп'ютерної обробки даних; володіти методами інформаційного пошуку (також і в системі Інтернет). Освітні технології, запроваджені в педагогічному університеті, повинні забезпечувати не лише отримання майбутніми вчителями іноземної мови повноцінно якісної освіти, але й професійної компетентності в галузі філології, методики, оволодіння культурою мислення, потребу в постійному оволодінні новими знаннями, використовуючи бібліотечні фонди, комп'ютерну й аудіовізуальну техніку.

Згідно думки науковців, у процесі наукового пізнання ми розділяємо педагогічні дослідницькі уміння на 3 групи:

- ПЕРША — методологічні (загальнотеоретичні) уміння
- Уміння аналізувати теоретичні явища;

Уміння узагальнити проблему дослідження;
 Уміння застосовувати теоретичні знання на практиці;
 Уміння знаходити вихід і застосовувати наукове рішення.

ДРУГА — методичні уміння

Уміння проводити експеримент;
 Уміння використовувати методи наукового дослідження;
 Уміння побудувати систему операцій, досліджень.

ТРЕТЯ — технічні уміння

Уміння користуватися бібліографічним та іншими каталогами;
 Уміння працювати з обладнанням під час дослідження;
 Уміння ілюструвати таблиці, схеми;
 Уміння цитувати літературу;
 Уміння оформлювати роботу.

Навчання студентів дослідницьких умінь — це навчання їх творчому мисленню, методології та методиці дослідження, що можливе тільки при існуванні комплексного підходу, шляхом поєднання навчальної роботи з навчально-дослідницькою, методичною роботою.

Слід зауважити, хоч відповідна робота в педагогічних університетах проводиться активно (студенти є учасниками Всеукраїнських наукових конкурсів та предметних олімпіад, виступають на Міжнародних конференціях), все ж частка студентського доробку в цілому залишається недостатньою. Частина студентів факультету іноземних мов Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, наприклад, указує на серйозне бажання займатись науковою роботою і, в той же час, нарікає на відсутність вільного позааудиторного часу для задоволення своїх наукових інтересів, що гальмує розвиток особистості майбутнього спеціаліста, його професійних якостей.

Дослідницька робота в позанавчальний час виступає продовженням навчально-дослідницької і є ефективним засобом об'єктивного вияву обдарованої студентської молоді, реалізації її творчих здібностей, стимулювання потреби у творчому оволодінні знаннями, активізації навчально-пізнавальної діяльності. Серед форм наукових досліджень, до яких залучаються студенти в позанавчальний час, виділяють гуртки, проблемні групи, проблемні майстерні, наукові лабораторії, дискусійні клуби тощо. Початковою формою позааудиторної наукової роботи є предметні гуртки, метою яких є ознайомлення із проблематикою науки, глибше вивчення окремих питань цієї науки, опанування принципів, методів, прийомів ведення наукової роботи, формування у студентів основних навичок, необхідних для подальшої самостійної роботи. Студенти старших курсів працюють у проблемних групах, у науковій лабораторії під керівництвом викладача, здійснюють критичний аналіз існуючих наукових концепцій, збирають і обробляють емпіричний матеріал, опановують методологію і логіку наукового дослідження.

Викладач має право здійснювати диференційований підхід у науковому керівництві, надаючи більшу увагу студентам, котрі прагнуть наукового розвитку. Це здійснюється, як правило, з урахуванням психологічних особливостей студента, його філологічного чи педагогічного інтересу. Такі студенти-дослідники беруть участь у лекторській роботі з популяризації знань у галузі мовознавства, літературознавства, народознавства, освітніх технологій, виступають перед учителями української мови та літератури, учнів старших класів з питань власного наукового пошуку. Кращі студентські роботи після їх обговорення на засіданнях гуртка, проблемної студентської групи за рекомендацією наукового керівника, кафедри пропонуються на звітну студентську наукову конференцію.

Прикро констатувати також, що й статус викладача, котрий займається науковою роботою зі студентами, є генератором нових ідей, вихователем нових поколінь учених і викладача, який не працює в цьому напрямку, здебільшого однаковий. Наукова робота в університеті продовжує залишатись своєрідним додатком, а не основним інтегративним компонентом навчального процесу, а, отже, майбутній учитель-дослідник не націлений на творчість, на новаторство. Наведемо приклад французьких університетів, де на виконання

курсової роботи відводиться 70 годин самостійної роботи і 12 - 30 годин консультацій з науковим керівником; уже кількість годин вказує на вагомість наукової підготовки вчителя.

Як показує аналіз, проведення студентами наукових досліджень впливає на якість навчального процесу: з'являються нові форми і методи проведення лекцій, практичних, семінарських занять. У той же час маємо констатувати надто пізні (у більшості випадків на третьому-четвертому курсах) залучення студентів до науково-дослідницької діяльності, її недостатню мотивацію, нечіткий характер зв'язку з майбутньою професійною діяльністю, відсутність наукової ініціативи з боку самих студентів.

Дослідницька діяльність студентів є творче вивчення діяльності за допомогою методів наукового пізнання з метою вироблення суб'єктивно або об'єктивно значущої інформації.

Забезпечити ефективність розвитку дослідницької спрямованості особистості майбутнього фахівця можливо шляхом оптимізації системи підготовки викладачів до цього процесу:

Розроблення методології та методів наукової творчості студентів (Б. Андрієвський, Н. Кічук);

Висвітлення засобів підготовки викладачів ВНЗ до здійснення особистісно-орієнтованого навчання (О. С. Цокур) [1: 225-233].

За сучасних умов найбільшого поширення в педагогічних ВНЗ здобули студентські олімпіади, які є інструментом відбору талановитої студентської молоді вже на перших курсах.

Також широкі можливості для виявлення індивідуальних педагогічних здібностей студентів, формування у них професійних знань надає проведення конкурсів наукових студентських робіт.

У роботі конференції чи конкурсу варто передбачити участь не лише студентів даного університету, а також, за відповідним узгодженням, і студентів з інших вищих навчальних закладів. Виступ молодого науковця-дослідника бажано супроводжувати доречним використанням ілюстративного матеріалу (таблиць, плакатів, фотографій, аудіо - відеозаписів тощо).

Проведення студентських олімпіад, конференцій, оглядів-конкурсів дипломних і курсових робіт, виставок-конкурсів навчальних (діалектологічної, фольклорної, літературно-краєзнавчої, етнографічної) та педагогічних практик, оглядів-конкурсів на кращу організацію НДРС у групі, на факультеті, університеті є ефективним засобом об'єктивного виявлення та відбору обдарованої студентської молоді, реалізації творчих здібностей студентів, стимулювання потреби у творчому оволодінні знаннями, активізації навчально-пізнавальної діяльності. Підведення підсумків конкурсів, конференцій, олімпіад та нагородження їх переможців відбувається на підсумковій конференції у День науки.

Психолого-педагогічним умовами функціонування означення технології у навчально-виховному процесі ВНЗ є:

Забезпечення кожному студенту індивідуального режиму у дослідницької діяльності, свободи особистісного вибору, можливості творчої самореалізації, визначення перспектив саморозвитку;

Застосування таких видів дослідницької діяльності, які сприяють духовному, культурному, інтелектуальному та професійному самовдосконаленню студентів;

Цілісний та системний розвиток теоретичної, процесуально-практичної і мотиваційно-світоглядної складових фахового потенціалу особистості;

Упровадження довготривалих перспективних досліджень, які охоплюють матеріал навчальних дисциплін декількох циклів та передбачають багатоаспектне вивчення певної проблеми;

Взаємоузгодження експериментальних засобів, їх взаємний вплив на формування дослідницької спрямованості особистості студента.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, система професійної підготовки повинна бути спрямована на підготовку вчителя-дослідника нового типу мислення, якому притаманний високий динамізм, для якого головним є культ пошуку пізнання, а не лише культ знань, а процес індивідуалізації професійної підготовки майбутнього вчителя

іноземних мов у педагогічному вищому навчальному закладі має бути добре проаналізованим і вдосконаленим. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у аналізі організаційно-педагогічних умов індивідуалізації професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Князян М.О. Підготовка викладача вищої школи до формування дослідницької спрямованості особистості студента / Маріанна Князян // Нові технології навчання: Наук-метод. зб / Кол. авт. – К.: Наук. мет. центр вищої освіти, 2003. – С. 225-233.
2. Князян М.О. Самостійно-дослідницька діяльність майбутніх учителів іноземних мов: теорія і практика / Маріанна Князян: [Монографія]. – Ізмаїл: Сміл, 2006. – 242 с.
3. Профессиональная подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. Межвузовский сборник научных трудов. – М., МГПУ им. В.И. Ленина, 1982. – 180 с.
4. Радул Валерій, Олена Бургаз. До методологічних особливостей соціально-професійного розвитку особистості / Валерій Радул, Олена Бургаз // Наукові записки. — Випуск 88. — Серія: Педагогічні науки. — Кіровоград: РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2010. — С. 3-8.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ярослав Черньонков – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка; Doctor of Philosophy; докторант кафедри педагогіки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: процеси індивідуалізації професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов; методика викладання іноземних мов на немовних факультетах; формування особистості майбутнього вчителя іноземних мов.